
Varovanje in prenova podeželja v okviru zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine

Author(s): Maja ČREPINŠEK

Source: *Urbani Izziv*, december 1992 / December 1992, No. 21/22, PLANIRANJE IN UREJANJE PODEŽELJA (december 1992 / December 1992), pp. 33-39

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180191>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This content is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

JSTOR

Maja ČREPINŠEK

Varovanje in prenova podeželja v okviru zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine

V Sloveniji je nosilec varovanja in prenove stavbne dediščine mreža zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine ter sorodne ustanove (fakultete, muzeji, inštituti), s katerimi zavodi sodelujejo že od nastanka. Podeželje je kot sestavni del fonda dediščine vključeno med področja dela zavodov že od 60. let. V grobem bi evolucijo izhodišč v štirih desetletjih lahko orisali kot postopno razširjanje od obravnave posamezne stavbe-spomenika na celoten sklad, ki zajema tudi "manj kvalitetne" stavbe in nato celotni prostor. Če prevedem izhodišča na področje prenove podeželja, se je spomeniškovarstvena stroka najprej ubadala s posameznimi "kmečkimi" stavbami-spomeniki, kasneje pa z "anonimnim" fondom stavbne dediščine in celotnim ruralnim prostorom. Toda ko se je na podlagi nove evropske razvojne strategije oblikovala tudi v Sloveniji nova usmeritev strok, ki sodelujejo pri gospodarjenju s prostorom, se spomeniškovarstvena stroka v začetku 90. let še ni odzvala na nove usmeritve, ki bodo v prihodnje preoblikovale njeno delo. Da bi razčlenili razloge za zaostajanje in celo odpor do nalog na področju prostora v okviru spomeniškovarstvene stroke, pa je potrebno orisati razvoj zanimanja za prostor in še posebej ruralni prostor v okviru teh služb.

60. leta

Začetki zanimanja spomeniškovarstvene stroke za prenovu podeželja segajo v 60. leta, v čas, ko je prišlo do temeljnih sprememb v organizaciji, ciljih, metodah in v izboru področja dela tedanjih zavodov za spomeniško varstvo. Na teoretičnem področju je prišlo do prelamljanja tradicije dela po vzoru "avstrijske", umetnostno-zgodovinsko

usmerjene spomeniške službe in uveljavljanja "italijanskega" pristopa, kar je pomenilo približevanje izhodiščem Atenske in še zlasti Beneške listine¹. Beneška listina je znanstveno utemeljeno konzervatorstvo predvojnega obdobja dopolnila z nekaterimi novimi pogledi, na primer z razširitvijo pojma spomenika s posamezne stavbe na urbani in pokrajinski ambient. Za spomeniško službo so nova izhodišča pomenila nova področja dela, kot je varovanje in prenova večjih prostorskih enot, starih mestnih jeder in ruralnega okolja. Toda analiza tedanjih poročil spomeniškovarstvenih služb kaže, da se nova izhodišča pri delu na terenu niso uveljavila še skoraj dve desetletji, kljub temu da je bil odmev Beneške listine v takratni slovenski in jugoslovanski konzervatorski stroki precejšen, saj je listina obravnavala prav takšne teme², zaradi katerih so tudi pri nas organizirali različna srečanja konzervatorjev in urbanistov. Teme srečanj so primerjale urbanistične in spomeniškovarstvene vidike zaščite urbanih in ruralnih okolij, referati pa so osvetljevali urbanistično stihijo in nezanimanje konzervatorske stroke za celotno področje prenove naselij. Očitek je bil vsaj delno upravičen - spomeniška služba je bila še vedno organizirana tako, da so posamezni referati pokrivali ločena, ožje specializirana področja dela in da je prenavljala le posamezne kulturne spomenike. Uveljavljanje prenove večjih prostorskih enot, kjer se prepletajo prej po referatih strogo ločene konzervatorske naloge, pa je zahtevalo poleg sodelovanja znotraj spomeniške službe in nato še sodelovanje z urbanisti. Konzervatorska stroka je bila brez usposobljenih sodelavcev za prenovu urbanih in ruralnih okolij, zato je bila težko kos novim nalogam.

Nekoliko hitreje so se nova izhodišča uveljavljala na področju ruralne arhitekture in krajine, kar je povzročil Zakon o urbanističnem planiranju, ki je bil sprejet leta 1967. Zakon je obvezoval k sodelovanju pri načrtovanju prostora tudi spomeniško službo. Za regionalne zavode je to pomenilo začetek obsežnih akcij dokumentiranja in valoriziranja posameznih stavb, naselij in celotnih območij. Nalog so se lotevali praktično brez izkušenj na področju obravnave večjih prostorskih enot. Presenetljivo je, da v takrat objavljenih besedilih ni razbrati zaskrbljenosti zaradi pomanjkanja primerno izobraženih sodelavcev, usklajene metode dela ali nujnosti svetovalne in koordinacijske vloge republiškega zavoda. Regionalni zavodi so se novih nalog lotevali v skladu s tedanjo organizacijo, ki je ločevala naloge po strokovnih področjih. Naloge, ki so obravnavale "kvalitetni" stavbni fond in neruralna naselja, so prevzemali umetnostni zgodovinarji in arhitekti. V največ primerih je šlo za barvanje fasad (Kranj, Škofja Loka, Ptuj, Novo mesto, Ljubljana). Spomeniškovarstvena služba pri tovrstnih akcijah ni uveljavljala novih teoretičnih izhodišč. Čeprav je šlo za hkratno obravnavo večjih prostorskih enot (ambientov), so bili nizi fasad obravnavani kot vrsta enakih nalog na posameznih spomenikih. Še več težav je spomeniški službi povzročal preostali, "manj" kvaliteten stavbni fond. Delo so prelagali na etnologe, ki so na koncu 60. let vse bolj poglobljeno iskali načine varovanja in prenove "manj kvalitetnega" fonda. Razmišljanja segajo na vsa področja, od varovanja celotnih naselij, ohranjanja pokrajinske tipike do iskanja načinov financiranja in zakonskega urejanja prenove.

Če primerjamo naloge, ki so se jih v 60. letih lotevali regionalni zavodi z nalogami republiškega zavoda, ugotavljamo, da so regionalni zavodi opravili obsežne akcije evidentiranja fonda dediščine, spremljali "akcije" na posameznih spomenikih in sodelovali pri prostorskem načrtovanju, medtem ko je republiški zavod opravljal še naprej takšne naloge, kot si jih je zastavil v prvem desetletju po ustanovitvi. Ožje spe-

cializirane naloge republiškega zavoda (gradovi, romanska arhitektura, kraške srednjeveške freske, koroške dimnice) so bile usmerjene predvsem znanstvenoraziskovalno (pa tudi povsem projektivno), z željo, da postane republiški zavod vodilno in svetovalno telo. Vendar profesionalna sestava daje slutiti, da pogojev za tak razvoj ni bilo³. Na koncu 60. let se je pokazalo, da razvoj regionalnih zavodov v resnici usmerjajo predvsem vse številnejše naloge na terenu in da se republiški zavod ni razvil v vodilno svetovalno telo, ki bi izdelalo enotno metodo dela za nove prostorske naloge prenove urbanega in ruralnega okolja, organiziralo specialistični konzervatorski študij, seznanjalo konzervatorje s tujo strokovno literaturo in sodobnimi posegi v tujini itd. - čeprav je bil zaradi načina financiranja mnogo manj odvisen od nalog, ki so obremenjevale regionalne zavode.

70. leta

Sedemdeseta leta so bila spomeniškovarstveno stroko izredno uspešna. V središču pozornosti so bile naloge, kot je prenova mestnih jeder in vasi, ruralnega prostora in kulturne krajine. Najpomembnejši dokument v 70. letih, Amsterdamska deklaracija (1975), je opozarjala na pomen "manj kvalitetnega" fonda nasplah; stavbna dediščina ne obsega samo posameznih dragocenih stavb in njihove okolice, ampak celotna naselbinska območja, varovanje pa je del urbanega načrtovanja in urejanja prostora.

V Sloveniji je bilo v času deklaracije varstvo naravne in kulturne dediščine že vključeno v sistem družbenega planiranja, zlasti v prostorske in urbanistične načrte. Nekateri teoretiki so celo že opozarjali na pomanjkljivosti vključevanja v postopke načrtovanja, ki so se v 70. letih šele nakazovale, z vso ostrino pa so se pokazale v 80. letih. Med prvimi je bil neizdelan izbor, način in oblika posredovanja podatkov o spomeniškovarstvenem fondu urbanističnim načrtovalcem. Vrzel je nastajala zaradi štirih poglavitnih vzrokov: prvič, podatki o fondu dediščine še niso bili v celoti zbrani (predvsem za

“manj kvalitetne” stavbe), drugič, ni bilo izdelano sito izbora in vsebine posredovanih podatkov, tretjič, primanjkovalo je primerno izobraženih sodelavcev (arhitektov na sploh, še posebej pa arhitektov, usposobljenih za urbanistično načrtovanje), in četrto, načrtovalci prostorskih planov niso bili primerno usposobljeni za delo s spomeniškovarstvenim fondom. Prva dva vzroka kažeta na pomanjkljivosti spomeniškovarstvene stroke, ki ni pripravila izhodišč, metod in postopkov - kar je delno razumljivo zaradi majhnega števila primernih kadrov. Sredi 70. let je bil prav na tem področju narejen pomemben korak - organiziran je bil usmerjen dodiplomski in podiplomski študij na Fakulteti za arhitekturo, vendar izobraževanje ni bilo organizirano kot sistematično dodatno usposabljanje za konzervatorje. Četrty vzrok, neprimerna izobrazba načrtovalcev prostorskih planov, se je pokazal kot največja ovira pri sodelovanju, saj so načrtovalci prostorskih planov zaradi nerazumevanja pomena zavračali poskuse uveljavljanja boljših rešitev in drugačnih oblik sodelovanja.

Prenova “manj kvalitetnega” fonda se je v 70. letih odvijala v obliki sodelovanja pri prostorskem načrtovanju in z opravljanjem upravnih nalog, toda ker ni bilo dogovorjenih kriterijev in ni bila pripravljena metoda za varovanje ter prenovo tega fonda, sodelovanje ni bilo najuspešnejše. Slovenska spomeniškovarstvena stroka praviloma oblikuje metode in kriterije šele desetletje potem, ko se že razmahnejo problemi, kot postopek oblikovanja metode pa uporabi primerjavo vseh delnih metod, ki so nastale na posameznih spomeniškovarstvenih službah ob spoprijemanju s problemom na terenu. Takšen postopek je lahko uspešen kot korekcija izdelane metode, ne more pa biti uspešen pri usmerjanju stroke. Tudi v 70. letih bi se nova izhodišča verjetno uveljavila po tem vzorcu, če ne bi prišlo do naravnih katastrof, ki so pokazale pomanjkljivosti v zelo ostri luči. Potresi v letih 1974 in 1976 so pokazali, da delovanje brez metodoloških osnov in jasne teoretične usmeritve ne more zaustaviti

hitrega propada stavbnega fonda po nesrečnih dogodkih. Po potresih je bilo potrebno usmeriti velik del prizadevanj v stavbe, ki so še do nedavnega veljale za “manj kvalitetne” fond na robu zanimanja zavodskih strokovnjakov.

Tradicionalna enoplastna merila so odpovedala. I. Sedej v članku, objavljenem leta 1975, pravi: “Posamezne vasi in trgi, mnogokrat pa večji krajinski izseki, so predstavljali skorajda nerešljiv problem za konzervatorja že pri topografskem opisovanju in nekoliko kasneje pri valorizaciji. Šlo je za kvalitetne aglomeracije, urbane organizme in ruralne strukture, ki so kot celota vsebovali večino tistih sestavin, ki jih je treba upoštevati pri opredelitvi nekega objekta ali skupine objektov kot spomenika. Podrobna analiza stavbnega fonda v taki skupini pa je pokazala malodane nasprotno sliko - v celotnem naselju ni bilo objekta, ki bi vzdržal še tako prizanesljivo spomeniško valorizacijo. Kvalitete so namreč rasle s številom objektov - oz. z njihovimi medsebojnimi povezavami. Tako je v končni posledici izzvenelo naselje kot enkratni organizem z visokimi oblikovnimi, urbanističnimi, prostorskimi, zgodovinskimi in drugimi kvalitetami. Hkrati pa je naselje kot celota (in enota!) dobilo nov višji pomen še v okviru kulturne krajine - spet kot nenadomestljiva sestavina višjega organizma.”⁴

Analiza tedanjih poročil spomeniškovarstvenih služb potrjuje, da se je v 70. letih varstvo “manj kvalitetne” stavbne dediščine postopoma sicer že uveljavljalo v okviru spomeniškovarstvene stroke, ne pa v širši javnosti. Sedej je, na primer, menil, da gre pri stavbni dediščini za “izrazito politično kategorijo z ekonomskimi in socialnimi posledicami, kar je v najširšem pomenu besede problem urbanizma in socialne politike”⁵. To misel v praksi potrjujejo številna konzervatorska poročila; med najočitnejše lahko štejemo sklop dogodkov po potresih na Kozjanskem (Posotelju, l. 1974) in na Tolminskem (l. 1976), ko je po merjenju moči med spomeniškovarstveno stroko in interesom “javnosti” padel Breginj.

Fakulteta za arhitekturo je v 70. letih odigrala pomembno vlogo pri razvoju teoretičnih osnov arhitekturno-konzervatorske stroke. Prepuščanje nekaterih matičnih nalog s področja stavbne dediščine Fakulteti za arhitekturo je dalo arhitekturno-konzervatorski stroki lastna, arhitekturna izhodišča za delo na stavbni dediščini, kar se je v naslednjem desetletju izkazalo kot nujen pogoj za uspešnost dela. Prepuščanja nalog ni mogoče šteti kot neuspeh spomeniškovarstvene stroke, dokler je potekalo dvosmerno prelivanje dosežkov z univerze na strokovne organizacije in nazaj. Obdobje prelivanja se je zaključilo na koncu 70. let: v 70. letih, na primer, govori o sodelovanju s Fakulteto za arhitekturo kar 94 % poročil (zlasti zaradi sodelovanja ob potresih), v 80. letih pa 6 %. Za primerjavo: republiški zavod je v 60. letih dosegel 66 %, v 70. letih 4 %, v 80. letih pa 10 %. Med pomembnejšimi uspehi sodelovanja je bila priprava metode prenove starih mestnih jeder, ki je nastala na Fakulteti za arhitekturo⁶. Do konca desetletja je bilo pripravljenih devet načrtov revitalizacije naselij (Tržič, Kamnik, Koštabona, Kranj, Višnja Gora, Izola, Ljubljana, Radovljica, Celje), do izvedbe pa je prišlo samo pri mestnih jedrih, čeprav so bili pripravljeni tudi načrti za vaška jedra. Metoda in prvi načrti vzorčnega modela prenove vasi in podeželja se zaradi nekaterih pomanjkljivosti niso uveljavili. Razlogi so bili predvsem v lastniško-pravnih, finančnih in gospodarskih zapletih, ki jih predlagana metoda ni reševala, in v splošnem nezanimanju za podeželje. Hkrati pa ne gre prezreti stališč do prenove podeželja, ki so se oblikovala v okviru spomeniškovarstvene stroke, predvsem etnološke stroke⁷, ki je vplivala na oblikovanje novih pogledov na varovanje ter načrtovanje prostora: združevali so gospodarski in kulturni interes z ekološkim, opozarjali na splošno zapostavljanje podeželja in na vrsto napak, ki temu sledijo - od gospodarskega propadanja in nesmotrne izrabe prostora do ekološko nesprejemljivih posegov. Konkretni načrti revitalizacije vasi se sicer niso uveljavili še dve desetletji, toda namesto tega se je v okvirih spomeniško-

varstvene službe začelo oblikovati varstvo ruralnega prostora in krajine na novih temeljih. Pri terenskem delu pa zopet naletimo na razkorak: nova izhodišča so se odrazila predvsem v prelaganju vse večjega števila "adaptacij manj kvalitetnih stavb" na etnološke, ti pa so nove naloge reševali v obliki "lokacijskih ogledov", pisanju soglasij in oblikovanju "navodil za prenovo". Na tak način težav ni bilo mogoče rešiti.

80. leta

Po uspešnih 70. letih je spomeniškovarstvena stroka začela postopoma stagnirati. Vse manj je bila odprta za novosti. Delo se je zapiralo v ozke regionalne kroge. Prekomerno usmerjanje regionalnih zavodov k upravnim nalogam je povzročilo, da naloge, ki so pomembne za nadaljnji razvoj stroke, poslej pripravljajo predvsem inštituti, fakultete in muzeji. Takšna delitev dela je uspešna, če poteka izmenjava informacij - toda v 80. letih je bilo sodelovanje vse redkejše. Številni dosežki 70. let, ki so bili uspeh spomeniškovarstvene stroke nasploh, še posebno pa arhitekturno-konzervatorske stroke, se po začetnem navdušenju pri delu na terenu niso uveljavili. Opuščali so celo že uveljavljene dosežke, na primer odklanjanje prostorskega kriterija - tako kot v 60. letih - uporabo osebno obarvanih meril in "avtorsko" obravnavanje posameznih nalog. Naloge regionalnih zavodov na terenu so narasle do takšne mere, da je bila "večina konservatorjev prisiljena omejevati se na reševanje strokovnih vprašanj za sprotno rabo na konkretnih primerih"⁸. Zavodi na povečan obseg nalog niso bili pripravljani, kar je vplivalo na kvaliteto dela.

Ponovno so se odpirala vprašanja, na katera je spomeniškovarstvena stroka sicer že predlagala odgovore, vendar nikoli ni v celoti izpeljala akcij, ki bi zagotavljale pospešeno uveljavljanje v praksi in ne nazadnje - nikoli ni preverjala uspešnosti vključevanja sprejetih dogovorov v konzervatorsko delo. Zoženo delovanje spomeniških služb (zoženo na posamezne spomenike, boj za

pridobivanje sredstev za akcije, stihijsko in ne dovolj poglobljeno izdelovanje izvedenskih ocen, ki so po vsebini največkrat morfološke analize) ni moglo zaustaviti pospešenega propada stavbne dediščine in želje po razprodaji najpomembnejše dediščine (na primer gradov), kar je povzročilo vse bolj odklonilen odnos do spomeniškovarstvene službe po občinah in na terenu. Ob tem naj opozorim, da vzporedno zavzemanje za varstvo naravne in kulturne dediščine (akcije Fakultete za arhitekturo, Biotehniške fakultete itd.) ne more zamenjati dela zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Naloga, ki so vključevale v delo zavodov za spomeniško varstvo prostorsko razumevanje dediščine, na primer sodelovanje pri prostorskih planih, so v 80. letih dosegle 23 % vseh konzervatorskih ocen, ki so jih pripravili na zavodih. Tudi v okviru zavodov je bilo stališče do nadaljnega sodelovanja pri prostorskem načrtovanju vse bolj odklonilno. Opozorila o nujnosti ustrežnejšega sodelovanja z urbanističnimi načrtovalci so bila sicer razmeroma pogosta, vendar do konkretnjših korakov ni prišlo. Na tem mestu lahko ponovim, da bo potrebno pripraviti kritično oceno sodelovanja spomeniškovarstvene stroke pri načrtovanju prostora (opravljene analize izpuščajo oceno uspešnosti; žal tudi Kritična analiza posledic dosedanjega načina varovanja ...⁹ obravnava le vključenost dediščine v družbene plane občin). Če bo naloga vzpostavitev nove kvalitetne ravni vsebine in oblike načrtovanja prostora spadala med prednostne naloge arhitekturno-konzervatorske stroke v prihodnje, bo potrebno čim prej pripraviti primerno usposabljanje tako novih kot že zaposlenih sodelavcev konzervatorjev-urbanistov.

Na področju prenove naselbinskih jeder so se na začetku 80. let vrstili prispevki k izhodiščem in predlogi za metodo prenove. Teoretični zapisi so nastajali ob pripravi spomeniškovarstvenih izhodišč za prostorske plane, povzročilo pa ga je sprejetje prenove v družbene ter prostorske plane, kar je omogočilo, da je prenova naselij postala stalen proces.

Na posameznih zavodih so po izkušnjah na terenu pripravili skoraj sočasno več podobnih metod analiziranja in valoriziranja, ki med seboj niso bile usklajene. Zato je Slovensko konzervatorsko društvo leta 1981 (desetletje po začetku prenov starih mestnih jeder!), pripravilo sistematičen pregled stanja. Desetletna zakasnitev, delo brez dogovorjene metode in vse večje kopičenje nalog na terenu so na srečanju pokazali posledice: preobremenjevanje konzervatorjev regionalnih zavodov, pretirana usmerjenost v upravne naloge, strokovna stagnacija, zapiranje v regionalne kroge in prepuščanje pobude drugim (na primer gradbeni operativi, ki v času gospodarske krize išče novo tržišče).

Korak naprej na področju povezovanja posameznih elementov dediščine in širših prostorskih odnosov je bil narejen s združevanjem nalog in prenašanjem izhodišč sorodnih strok. Na tem področju je v 80. letih napredek dosegla novo uveljavljena naravovarstvena stroka, kar je omogočilo iskanje stiščišč med strokami, izbor tem strokovnih srečanj, zakonska podpora, ažurna priprava metode obravnave naravne dediščine in strokovno dejavna skupina v okviru matične ustanove. Naravovarstvena stroka je uveljavljala prostorsko vrednotenje dediščine, še zlasti pri prostorskem načrtovanju. Ta izhodišča so se navezovala na zahteve arhitekturno-konzervatorske stroke (ki pa se do sedaj še niso uveljavile izven teoretičnega in raziskovalnega dela). Menim, da možnosti kvalitetnega napredka pri prostorskem načrtovanju in uveljavljanju prostorskega vrednotenja še niso izčrpane - nasprotno, v prihodnjem desetletju bo potrebno združiti izhodišča različnih strok, da bi dosegli novo kvaliteto raven obravnavanja dediščine in prostorskega načrtovanja.

Metoda in izhodišča prenove vaških jeder¹⁰, oblikovanje metode valorizacije "manj kvalitetnih" stavb in kriteriji za valorizacijo so se na začetku 80. let še razvijali. Razčlenjeni so bili nekateri novi vidiki ohranjanja "manj kvalitetnih" stavb, kot so ekološki, gospodarski, krajinski,

vsebinski, lastninski, finančni in tehnološki, opredeljeno pa je bilo tudi razmerje do urbanističnega načrtovanja. Etnološka stroka se je opredelila do prenove nekaterih tipoloških skupin stavb, kjer se delo etnologa prepleta s področjem načrtovanja novogradenj in oblikovanja prostora. Na Fakulteti za arhitekturo je bila pripravljena modelna študija prenove ruralnega naselja, v sodelovanju z Biotehniško fakulteto pa tudi nova izhodišča za prostorsko vrednotenje posamezne stavbe. Poleg tega so bili oblikovani gospodarski in ekološki kriteriji vrednotenja stavbnega fonda, ocenjene pa so bile tudi možnosti prihranka ob prenovi stavbnega fonda na območju celotne Slovenije. Skupno vsem naštetim vidikom je, da se še ne vključujejo na ustrezen način v delo spomeniškovarstvenih služb.

V prihodnje

Pregled dosedanjega dela spomeniškovarstvenih služb kaže, da se zaenkrat še ne vključujejo v preoblikovanje razvojne strategije (po vzoru evropske strategije "smiselnega razvoja") tako kot druge stroke, ki gospodarijo s prostorom. Toda v prihodnje bo tudi spomeniškovarstveno stroko zajel val sprememb na področju teoretičnih izhodišč in na praktičnem področju, saj se bodo oblikovale nove vsebine sodelovanja pri načrtovanju prostora. Spremembe se bodo odvijale na področju nalog, ki obravnavajo prostor kot celoto (in še posebno ruralni prostor). Spomeniškovarstvena stroka teh nalog še ne ocenjuje kot prednostne razvojne naloge, čeprav se bodo prav na tem področju odvijale v 90. letih največje spremembe in čeprav analize dosedanjega dela kažejo, da sodelovanje pri načrtovanju prostora obsega že 23 % dela konzervatorjev, vse upravne naloge, ki vplivajo na prostor, pa celo 52 %. Ker se je izkazalo, da dosedanje metode dela, ki so jih oblikovali posamezni zavodi ob delu na terenu, niso najuspešnejše, in ker matična ustanova še ni pripravila novih izhodišč, se bodo v prihodnje zavodi le stežka enakovredno vključevali v gospodarjenje s prostorom. Takšno stanje po izkušnjah iz preteklih let,

ko lahko zasledujemo podoben razvoj na drugih področjih dela spomeniškovarstvenih služb, pomeni dvoje: da bo zaostajalo delo pri nalogah, ki se vežejo na celotni prostor, kar pomeni njegov pospešen propad, ali pa, da bo s spomeniškovarstvenim fondom, razen s posebnimi in dragocenimi stavbami-spomeniki, gospodarila kakšna druga ustanova, ki je za takšno delo manj primerno usposobljena.

Mreža regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine bo v prihodnje najverjetneje vključena v prostorsko-načrtovalske naloge na ravni regij (če bodo zavodi ostali organizirani tako kot v letu 1992). Prav na tej ravni bodo pripravljani razvojni programi, ki jih bodo regije ponudile v širšo presojo na državni gospodarski ravni - torej bo spomeniškovarstvena služba morala biti usposobljena na regionalni ravni za enakovredno sodelovanje z drugimi strokami, ki delujejo pri gospodarjenju s prostorom, če želi doseči zastavljene cilje (varovanje celotnega prostora, celotnega fonda dediščine). Če bo imela v prihodnje država vlogo globalnega usklajevalca v slovenskem in evropskem prostoru, bo pripravljala med drugim tudi nacionalno politiko razvoja mest, naselij in drugih razvojnih programov po različnih sektorjih - kar za spomeniškovarstveno stroko pomeni, da je potrebno predhodno pripraviti razvojno strategijo tudi na državni ravni.

Zato bi bilo smiselno, da bi matična služba spomeniškovarstvenih služb v sodelovanju s sorodnimi ustanovami (fakultetami in inštituti) pospešeno pripravila nove metode in postopke dela, ki bi nadomestili sedanje manj uspešne. Ker bo usklajeno delovanje potrebno predvsem na področju varovanja in prenove celotnega prostora (še posebno ruralnega prostora!), bi bilo smiselno organizirati usposabljanje za urbanistično-konzervatorsko delo, usposabljanje za sodelovanje z drugimi strokami, pospešeno sprotno seznanjanje z mednarodnimi izhodišči itd., skratka, pripraviti vrsto akcij, ki so se v preteklih letih izkazale kot uspešne.

Opombe

- ¹ Atenska listina, Atene 1931.
Beneška listina, Mednarodni svet arhitektov in tehnikov, Benetke, 1964.
- ² Strokovna srečanja v tujini:
1962, Generalna konferenca UNESCO, Pariz: Priporočilo za zaščito lepote ter značaja pejsažev in predelov.
1964, Mednarodni svet arhitektov in tehnikov, Benetke: Beneška listina,
1965, Evropski svet, Barcelona, "Simpozij A": Kriteriji in metode zaščitnega inventarja,
1965, Evropski svet, Dunaj, "Simpozij B": Nova vsebina arhitekture brez vsebine,
1966, Evropski svet, Baath, "Simpozij C": Načela in praksa aktivne zaščite spomeniških celot in področij stavb z zgodovinsko ali umetniško vrednostjo,
1967, Evropski svet, Haag, "Simpozij D": Aktivno vzdrževanje spomenikov, spomeniških celot in področij stavb zgodovinsko-umetniških vrednosti v okviru regionalnega planiranja,
1968, Evropski svet, Avignon, "Simpozij E": Realizacija politike zaščite in rehabilitacije stavbne dediščine ter pravni in finančni vidiki prenove.
Strokovna srečanja v Jugoslaviji:
1962, Zvezni inštitut za zaščito kulturnih spomenikov in drugi, Split: Urbanizem in zaščita kulturnih spomenikov,
1964, Mednarodna unija lokalnih oblasti, Beograd: Nujnost reševanja zgodovinskih območij,
1964, Društvo konzervatorjev Jugoslavije in drugi, Piran: Simpozij varstvo in oblikovanje kulturne pokrajine Slovenije,
1967, Stalna konferenca mest Jugoslavije, Ohrid: Ugotovitve in predlogi za zaščito spomenikov kulture v mestih.
- ³ Prvi članek o nujnosti zaposlovanja novih sodelavcev s primerno izobrazbo je napisala Nataša Štupar-Šumi, sodelavka republiškega zavoda, Varstvo spomenikov XIII-XIV, 1968-69: O delu arhitekta v spomeniškovarstveni službi, str. 41-43. Avtorica ugotavlja, da je Slovenija uvedla stalno mesto arhitekta-konzervatorja zelo pozno.
Komelj, I., Fatur, V., Delavci zavoda SRS Slovenije za spomeniško-varstvo v letih 1945-1975, str. 141-158.
- ⁴ Sedej, I., Varstvo spomenikov v luči varovanja stavbne dediščine, VS XX, 1976, str. 325-336.
- ⁵ prav tam, str. 335.
- ⁶ Fister, P., Študij barvne podobe starega Kranja in Tržiča, VS XV, 1972, str. 103-121.
Fister, P., Izkušnje in naloge pri revitalizaciji (prenovi) spomeniško pomembnih mestnih in vaških jeder (študija prenove Koštabone), VS XXII, 1979 (izdelana 1975-76), str. 21-53.

⁷ G. opombo 4.

⁸ Humer, J., Naravna in kulturna dediščina ter njeno varovanje v Sloveniji, Republiški komite za kulturo, Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1989.

⁹ Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, 1989, Kriična analiza posledic dosedanjega načina varovanja naravne in kulturne dediščine ter predlog potrebnih sprememb za učinkovito varovanje, 1. fazni izdelek.

¹⁰ Sedej, I., Metodološka izhodišča in etnološki vidiki prenove starih mestnih in vaških jeder, VS XXIII, 1981, str. 25-47.

mag. Maja Črepinšek, dipl. inž. arh., Restavratorski center Republike Slovenije, Ljubljana.

Literatura**60. leta:**

Dvorak M., Kathchismus der Denkmalpflege, Wien 1918.

Marasović T., Zaščita graditeljskog nasljeđa, Povijesni pregled s izborom tekstova i dokumenata, Zagreb-Split 1983.

70. leta:

Bernik, S., Predsednikovo poročilo, Slovensko konzervatorsko društvo, VS XVII-XIX/2, 1975, str. 230-232.

Fister, M., Preteklost in prihodnost ljudske stavbne dediščine na Gorenjskem, VS XXI, 1977, str. 119-133.

Fister, P., Obnova in varstvo arhitekturne dediščine, Ljubljana, 1979.

Fister, P., O predlogu za izboljšanje Beneške listine, VS XVII-XIX, 2, 1975, str. 127-135.

Kolarič, M., Amsterdamska deklaracija in kongres o evropski stavbni dediščini, VS XX, 1976, str. 313-325.

Sedej, I., Resnica in mit o teoriji spomeniškega varstva, VS XV, 1972, str. 4-14.

Sedej, I., Varstvo spomenikov v luči varovanja stavbne dediščine, VS XX, 1976, str. 325-336.

Šumi, N., Prenova Ljubljane, Spomeniškovarstveni postopki pri izdelavi sanacijskih načrtov, Partizanska knjiga, Ljubljana 1987.

80. leta:

Council of Europe, Convention for the protection of the Architectural Heritage of Europe, Granada, 1985.

Council of Europe, Recommendation No. 6 on the Protection and Enhancement of the Rural Architectural Heritage, Strasbourg, 1989.

Humer, J., Naravna in kulturna dediščina ter njeno varovanje v Sloveniji, Re-

publiški komite za kulturo, Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1989, delna objava VS XXVII, 1985, str. 26.

Mediterranean Action Plan, Priority Actions Programme, Report of the Workshop on the Architectural Survey and the Analysis of the Actual State of Mediterranean Urban and Architectural Heritage, Regional Activity Centre, Marseille 1987.

Mikl Curk, I., Iz delovanja ICOMOS, VS XXVI, 1984, str. 353-354.

Molek, L., Strokovna izhodišča in kriteriji za ugotavljanje smotrnosti prenove na ravni naselij, delov naselij in objektov, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Poglavlje A, Ljubljana 1986.

Pirkovič Kocbek, J., Morfološka analiza mestnega prostora kot del postopkov pri načrtovanju prenove, VS XXIV, 1982, str. 55.

Posvet o stičiščih varstva naravne in kulturne dediščine, VS XXV, 1983.

Prvo skupno poročilo o zgodovinskih središčih, Zgodovinska (mestna) središča na področju Delovne skupnosti Alpe-Jadrana, Ljubljana 1985.

Sedej, I., Etnologija in spomeniško varstvo, VS XXVI, 1984, str. 25-28.

Sedej, I., Metodološka izhodišča in etnološki vidiki prenove starih mestnih in vaških jeder, VS XXIII, 1981, str. 25-44.

Slabe, M., Več delnih ocen delovanja republiškega zavoda in spomeniškovarstvene službe; Varstvo naše dediščine, Naši razgledi, 11. 5. 1990.

Štupar-Šumi, N., Vloga spomeniškovarstvene službe v prenovi, VS XXIV, 1982, str. 51.

Šumi, N., Zaton ekoloških pričevanj v pokrajini, VS XXVI, 1984, str. 29.